

1914 yılında Avusturya - Macaristan veliahdının Saraybosna'da bir Sırp suikastçı tarafından öldürülmesi Sırbistan'a karşı savaş ilânını kaçınılmaz kılmış, bu durum da mevcut ittifak sistemlerini harekete geçirerek I. Dünya Savaşı'nın patlamasına yol açmıştır. Bu savaşta Osmanlı Devleti taraf olmadığı halde Almanya ile ittifak edip İtilâf devletlerine karşı harp açmak suretiyle Avusturya-Macaristan'ın da müttefiki olmuş ve böylece savaşın ağır yükü altına girmiştir. Savaş her iki imparatorluğun da yıkılması ile sonuçlanmış ve yüzyıllardır birbirlerini başlıca düşman olarak gören bu iki devlet, XVI. yüzyılda başlayan "silâh çatışması"nı XX. yüzyılın başlarında Galicya cephesinde bir "silâh dayanışması"na dönüştürüp dost ve müttefik olarak yerlerini kendilerinden doğacak olan Avusturya ve Türkiye cumhuriyetlerine bırakarak tarih sahnesinden birlikte ayrılmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

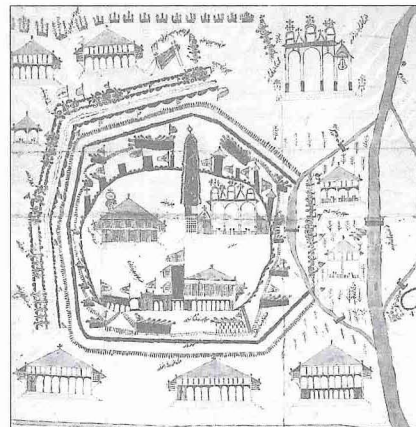
Adolf Beer, *Die Orientalische Politik Österreichs seit 1774*, Leipzig 1883; H. Friedjung, *Der Krimkrieg und die österreichische Politik*, Stuttgart 1911; R. W. Seton-Watson, *Die Südslawische Frage im Habsburger Reiche*, Berlin 1913; Th. v. Sosnosky, *Die Balkanpolitik Österreich-Ungarns seit 1866*, Berlin 1913, I-II; Cevat Erbakan, *1736-1739 Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşları*, İstanbul 1938; A. J. P. Taylor, *The Habsburg Monarchy 1815-1918: a History of the Austrian Empire and Austria-Hungary*, New York 1941; K. M. Uhlirz, *Handbuch der Geschichte Österreichs und seiner Nachbarländer Böhmen und Ungarn*, Wien 1962, I-IV; F. R. Bridge, *From Sadowa to Sarajevo: The Foreign Policy of Austria-Hungary 1866-1914*, London 1972; E. Eickhoff, *Venedig, Wien und die Osmanen, Umbruch in Südosteuropa 1645-1700*, München 1973; H. Andies, *Das Österreichische Jahrhundert, Die Donaumonarchie 1804-1918*, Wien 1974; V. L. Tapié, *Die Völker unter dem Doppeladler*, Wien 1975; M. Lalkov, *Balkanskata Politika na Avustro-Ungarija (1914-1917)*, Sofia 1983; H. Heppner, *Österreich und die Donaufürstentümer 1774-1812*, Graz 1984; Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı: Meydana Gelişi-Tahlili-Tatbiki*, İstanbul 1984; *Habsburgisch-osmanische Beziehungen, Relations Habsbourgotomans*, Wien 26-30 September 1983; *Colloque sous le patronage du Comité International des études pré-ottomanes et ottomanes* (ed. A. Tietze), Wien 1985; K. Vocelka, "Avusturya - Osmanlı Çekişmelerinin Dahili Etkileri", *TD*, sy. 31 (1978), s. 5-28; A. C. Schaendlinger, "Die Osmanisch-Habsburgische Diplomatie in der ersten Hälfte des 16. Jhdts", *Osm.Ar.*, IV (1984), s. 181-196; W. Leitsch, "Ziele der Österreichischen Politik gegenüber dem Osmanischen Reich im 17. Jahrhundert", a.e., s. 225-236; M. Köhbach, "Die diplomatischen Beziehungen zwischen Österreich und dem Osmanischen Reich", a.e., s. 237-259.

KEMAL BEYDİLLİ

Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Avusturya. I. Dünya Savaşı'na Almanya ve Osmanlı İmparatorluğu saflarında katılan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, savaş yıllarında barış için bazı teşebbüslerde bulunduysa da başarılı olamadı. İmparatorluğun siyasî çatısı içerisinde yer alan Çekler ve Sırp-Hırvat-Slovenler'in 1918'de bağımsızlık hareketlerini başlatmalarına ülkenin içinde bulunduğu ekonomik zorluklar da eklenince imparatorluk sarsılmaya başladı. 21 Kasım 1916'da ölen İmparator II. Joseph'in yerine geçen Karl, bağımsızlık taleplerini federal bir sistemin kurulacağı vaadiyle yatıştırmaya çalıştı, fakat bunun bir faydası olmadı. 18 Ekim 1918'de Paris'te Çekler tarafından kurulan geçici hükümetin Çekoslovakya'nın bağımsızlığını ilân etmesinin ardından Macarlar da 24 Ekim'de bağımsız bir devlet kurduklarını açıkladılar. Böylece dağılma sürecine giren imparatorluğun savaşa devamı imkânsız hale gelmiş ve mütarakeden başka çare kalmamıştı. Bunun üzerine İmparator Karl'ın 3 Kasım 1918'de İtalyanlar'la Villa Gusti'de mütareke imzalaması imparatorluğun parçalanmasını daha da hızlandırdı. 29 Ekim'de Prag'da Çekoslovakya'nın, Zagreb'de de Sırp-Hırvat - Sloven (Yugoslavya) Devleti'nin kurulduğunun ilân edilmesi üzerine Avusturya Almanları da 30 Ekim'de Avusturya Cumhuriyeti'ni kurdular. Ardından kasım ayında Macaristan Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilân edilince İmparator Karl tahtsız kaldı. İmparatorun 18 Kasım'da devlet işlerinden çekildiğini açıklamasıyla imparatorlukla birlikte hane-dan da tarihe karışmış oldu.

Türkler tarafından 1683'te çizilen Viyana şehir planı
(Viyana Kent Tarihi Müzesi)

Savaşın sona Avusturya müttefikleriyle Saint-Germain Barış Antlaşması'nı imzaladı (10 Eylül 1919). Bu antlaşmaya göre Macaristan, Çekoslovakya ve Yugoslavya'nın bağımsızlığını tanıyor, Milletler Cemiyeti'nin muvafakati olmadan Almanya ile birleşmemeyi, mecburi askerliği kaldırmayı ve orduyu 30.000 kişi ile sınırlandırmayı kabul ediyordu.

16 Şubat 1919'da yapılan seçimler sonunda oluşan kurucu meclisin hazırlanmış olduğu yeni anayasa 1 Ekim 1920'de yürürlüğe kondu. Bu anayasaya göre Avusturya Federal Cumhuriyeti dokuz eyaletten oluşuyordu. Devlet konseyi kaldırılıyor ve iki meclisli (federal meclis: Bundesrat ile millî konsey: Nationalrat) bir yasama organı öngörülüyordu. Cumhurbaşkanı her iki meclis üyeleri tarafından dört yıllık bir süre için seçilecekti. Anayasanın getirdiği sisteme göre 1920'de yapılan seçimlerde sosyalistlere karşı üstünlük sağlayan sosyal hristiyanlar 1938'e kadar iktidarda kaldılar.

Tarım bakımından büyük potansiyele sahip Macaristan'ın ayrılması Avusturya'nın ekonomisini olumsuz şekilde etkilemiştir. Bu yüzden, sadece Alman unsuruna dayanan Avusturya Cumhuriyeti 1920'li yıllarda ekonomik bakımdan ciddi sıkıntılarla karşı karşıya geldi. Saint-Germain Antlaşması'nın gerektirdiği tamiyat borcunun ülke ekonomisine getirdiği yük, Milletler Cemiyeti kanalı ile dışarıdan alınan ekonomik yardımlarla giderilmeye çalışıldı ise de bu yardımların 1926'da son bulması ve 1929'da ortaya çıkan ekonomik kriz ülkeyi iflâsın eşiğine getirdi. Bunun üzerine Almanya ile bir gümrük birliğine gitme mecburiyeti doğdu (19 Mart 1931). Fakat başta Fransa olmak üzere Çekoslovakya, İngiltere ve İtalya ile Milletlerarası Adalet Divanı bu gümrük birliğine karşı çıktılar. Saint-Germain Antlaşması'nın Almanya ile ilişkileri ileri götürmesine imkân vermesi, Avusturya'yı İtalya ile ilişkileri geliştirmeye yöneltti ve 1930'da iki devlet arasında bir dostluk antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ile İtalya'nın bu ülkedeki nüfuzu artarken Avusturya faşistleri de İtalya'dan yardım gördüler. Öte yandan Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesinden (1933) sonra Avusturya nazileri de faaliyetlerini arttırarak Almanya ile birleşme fikrine taraftar topladılar. 1932'de şansölye (başbakan) olan E. Dollfuss sosyalistlere ve nazilere karşı savaş açarak Nazi Partisi'ni yasakladı (1933). Sosyalistlerin silâha sarılması ile

patlak veren iç savaş, Dollfuss'un parlamentoyu feshedip diktatörlüğünü ilân etmesine imkân verdi. Dollfuss'un nazilerin gerçekleştirdiği hükümet darbesinde öldürülmesi (1934) üzerine yerine K. Schuschnigg şansölye oldu. Schuschnigg de nazilere karşı savaş açıtsa da Hitler'in desteği Avusturya nazilerinin güçlenmesini sağladı. Özellikle Almanya'nın Avusturya'yı ilhak (Anschluss) konusunda kendisinden çekindiği bir devlet olan İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesi (1935), Uzakdoğu'da Japonya'nın yayılmacı faaliyetleri karşısında Milletler Cemiyeti'nin hiçbir şey yapamaması, Hitler'i ilhak konusunda cesaretlendirdi ve 1937'den itibaren Avusturya nazileri faaliyetlerini daha da arttırarak yeni bir hükümet darbesi teşebbüsünde bulundular.

Hitler barışçı yollarla Avusturya'nın ilhakını gerçekleştirmek için baskıya yöneldi ve Schuschnigg'i ülkesine davet ederek kendisine yedi maddelik bir ultimatom verdi. Avusturya şansölyesi çaresizlik içinde, Hitler'in, Avusturya nazilerinin lideri Seyss-Inquart'ın İçişleri bakanlığına getirilmesi isteğini kabul etmek zorunda kaldı. Schuschnigg'in, ülkesine dönünce halkın ilhakı isteyip istemediğini belirlemek için 13 Mart 1938'de plebisit yapılacağını açıklaması Hitler'i askerî müdahaleye yöneltti ve 11 Mart günü Hitler bir nota ile şansölyenin çekilmesini ve yerine Seyss-Inquart'ın tayin edilmesini istedi. Schuschnigg çaresizlik içinde Hitler'in isteğine boyun eğdi ve Cumhurbaşkanı Wilhelm Miklas da Seyss-Inquart'ı şansölyeliğe tayin etti. Alman orduları bu sırada Avusturya sınırını geçerek ülkeyi işgal etti. 12 Mart günü Avusturya Alman işgali altına girmiş ve bundan böyle Almanya'nın (III. Reich) *Ostmark* adıyla yeni bir eyaleti haline getirilmiş oldu. Bu ilhak karşısında bütün dünya ciddi bir tepki göstermezken İtalya da sesini çıkarmadı. Hitler 10 Nisan 1938'de Avusturya'da Almanya ile birleşme konusunda göstermelik bir plebisit yaptırdı ve sonuçta oyların % 99'dan fazlası ilhaktan yana çıktı.

1938'den 1945'e kadar Almanya'nın işgali altında kalan Avusturya'da Sovyet ordularının Viyana'ya girmesinden (Nisan 1945) sonra 27 Nisan 1945'te yeniden cumhuriyet kuruldu ve siyasî partilerin teşkilatlanmasına izin verildi. 1945'ten 1955'e kadar müttefik devletlerin (Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa) denetiminde kalan Avusturya'nın siyasî hayatına Sosyalist Parti

(Sosyalistische Partei Österreichs) ile Halk Partisi (Österreichische Volkspartei) hâkim oldular. Kasım 1945'te yapılan seçimler sonunda Sosyalist Parti'den K. Renner cumhurbaşkanı olurken Halk Partisi'nden Leopold Figl de koalisyon hükümetini kurdu. 1920 anayasası 1929'da yapılan değişikliklerle birlikte yürürlüğe kondu. 1946-1952 yılları arasında ülkede ekonomik kriz yaşandı. Ağır sanayi ve bankacılık sektörleri millileştirildi. 1948'de Amerika Birleşik Devletleri'nin yürürlüğe koyduğu Marshall Planı'ndan Avusturya da faydalandı; ayrıca Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi'nden (UNRRA) yardım aldı. 1953'ten sonra şansölye J. Raab'ın uyguladığı piyasa ekonomisi sayesinde ekonomi düzelme yoluna girdi ve büyük bir hamle gerçekleştirildi.

15 Mayıs 1955'te Viyana'da dört müttefik devletle imzalanan Devlet Antlaşması (Staatsvertrag) ile Avusturya dış politikasında sürekli tarafsızlık çizgisinde bağımsız bir devlet oldu. Antlaşma ile dört müttefik devlet Avusturya topraklarından çekilmeyi, egemenliğini ve ilhak öncesi sınırlarını tanımayı kabul ediyorlardı. Ayrıca antlaşma Avusturya'nın herhangi bir siyasî ve askerî pakta girmesini, Almanya ile siyasî ve ekonomik birlik oluşturmasını, Habsburglar'ın geri dönüşünü ve nazi teşkilâtlarının kurulmasını yasaklıyordu. Bu antlaşmanın imzalanmasından sonra işgal kuvvetleri ülkeden ayrıldılar (Ekim 1955) ve sürekli tarafsızlık ilkesi anayasa hükmü haline getirildi.

Avusturya Cumhuriyeti bugün Birleşmiş Milletler'in (1955), Avrupa Konseyi'nin (1956) ve Avrupa Serbest Mübadele Birliği'nin (1960) üyesidir.

Federal yapıda parlamenter bir cumhuriyet olan Avusturya Cumhuriyeti (Republik Österreich) geniş yetkilere sahip dokuz federe devletten (Viyana, Aşağı Avusturya, Yukarı Avusturya, Burgenland, Kärnten, Salzburg, Steiermark, Tirol, Vorarlberg) meydana gelmektedir. Devletin başında bulunan cumhurbaşkanı altı yılda bir halk tarafından seçilmektedir. İki meclisli yasama organına (Bundesversammlung) sahip devletin 165 üyeli millet meclisi (Nationalrat) genel oyla dört yıllığına seçilen üyelerden oluşur. Federal konsey (Bundesrat) ise federe devletlerin eyalet meclislerince (diyet) seçilen elli üyeden teşekkül eder. Yürütme gücünü federal şansölye ile federal hükümeti oluşturan

bakanlar temsil ederler. Bugünkü cumhurbaşkanı 1986'da seçilen Kurt Waldheim'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Mac Donald, *The Republic Austria 1918-1934*, New York 1946; S. C. Easton, *The Western Heritage from 1500 to the Present*, New York 1966, s. 82-83, 453, 503-504; Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih 1789-1960*, Ankara 1975, s. 458-459, 463, 490-492, 592-597; E. C. Helmrich, "Austria", *EAm.*, II, 794-796; *TA*, IV, 336-338; K. A. S., "Austria", *EBr.*, II, 816-820; *EUn.*, II, 914-919; *Encyclopédie Géographique*, Milan 1980, s. 310-314.

DAVUT DURSUN

III. ÜLKEDE İSLÂMİYET

Avusturya'nın İslâm dünyası ve kültürü ile münasebetleri çok eskilere kadar gider. Habsburg hânedanı döneminde gerek Osmanlılar'la gerekse Mağrib'deki müslüman Araplar'la meydana gelen savaşlarda Avusturyalılar müslümanları az da olsa tanıma fırsatı buldular. Avrupa'daki Osmanlı üstünlüğü çeşitli alanlarda Avusturya kültürünü etkilemiş olduğu gibi barış dönemlerinde kurulan ticarî ve kültürel ilişkiler de Avusturya toplumunu müslümanlarla karşılaştırmıştır. 1674'lerde Viyana Üniversitesi'nde Şark dilleri öğretiminin başlaması ile saray kütüphanesine İslâm dünyasından yazma eser temini için bazı kişilerin görevlendirilmesi, İslâm kültürünün tanınması yönünde atılan ilk adımları teşkil etmektedir. Avusturya ile İslâm dünyası arasında ticarî münasebetlerin gelişmesinin bir sonucu olarak 1730'da Viyana'da bir "müslüman tüccarlar kolonisi"nin kurulması, bu asrın sonlarına doğru İmparator II. Joseph'in müslümanlar için bir "müsamaha fermanı" yayımlayıp (1782) İslâm dinine hukukî bir statü kazandırması, müslümanların Avusturya'da hem tanınması hem de münasebetlerinin gelişmesi yönünde etkili olmuştur. Berlin Kongresi (1878) ile Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bırakılması, Avusturya-müslüman münasebetlerinde bir dönüm noktası oluşturmuştur. Böylece Avusturya - Macaristan İmparatorluğu sınırları içinde ilk defa müslüman nüfusa sahip bir eyalet ve onun yönetimi için farklı bir dinî-adlî düzenleme yapma ihtiyacı ortaya çıkıyordu. Bu amaçla imparatorluk Osmanlılar'ın eğitim ve adlî düzeniyle yakından ilgilenmeye başlamış ve buna göre, Bosna - Hersek eyaletinin başşehri olan Saraybosna'daki mahallî yönetimin girişimi ve desteğiyle buradaki